

УДК 378.014.611(477)

О.М. ПТАХІНА

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

У статті розглянуто основні напрями державного управління якістю освітнього процесу у ВНЗ, а також визначено фактори, що впливають на ефективність державної політики в цій сфері та підвищення якості освітніх послуг в Україні як такі, що безпосередньо забезпечують конкурентоспроможність системи вищої освіти.

Ключові слова: державне управління, якість освітнього процесу, моніторинг, управлінські рішення.

Державне управління освітою в умовах модернізації всіх сфер життя посідає одне з центральних місць у реалізації державної політики, оскільки від її результативності залежить розвиток людського та інтелектуального потенціалу нації, економічна і політична незалежність України. Одним з пріоритетних завдань державного управління освітою стало забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти.

Реформування освітньої галузі в Україні зумовило необхідність модернізації системи державного управління якістю освітнього процесу. Діяльність держави спрямована на забезпечення й всебічне поліпшення якості освіти, впровадження технологій систематичного оцінювання та прогнозування розвитку системи освіти, тобто системи моніторингу якості освіти й освітніх послуг, та формування ефективних механізмів державного управління якістю освіти.

Проблеми якості вищої освіти та якості освітніх послуг в Україні вивчали К. Астахова, В. Андрущенко, І. Бех, Я. Болюбаш, В. Базелевич, Д. Дзвінчук, В. Кремень, Т. Лукіна, Т. Сорочан, М. Степко, Д. Табачник, Є. Хриков та інші. На рівні держави в засобах масової інформації наголошується на необхідності підвищення якості освітнього процесу у вищих навчальних закладах, оскільки саме освіта є запорукою впровадження та застосування високих технологій, економічного зростання й конкурентоспроможності України.

Метою статті є визначення основних напрямів державного управління якістю освітнього процесу у ВНЗ, а також факторів, що впливають на ефективність державної політики в цій сфері, та підвищення якості освітніх послуг в Україні як таких, що безпосередньо забезпечують конкурентоспроможність системи вищої освіти.

Сучасна педагогічна наука має чимало теоретичних і практичних надбань стосовно питання вимірювання й оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів, управління якістю освіти (Д. Аронов, В. Безпалько, В. Кальней, С. Крисюк, Е. Литвиненко, О. Локшина, В. Садков, С. Шишов та ін.). Пріоритетною на сьогодні є проблема забезпечення якості освітніх послуг, які надають вищі навчальні заклади України. Це пов'язано з розширенням освітнього простору, посиленням мобільності як студентів, так і викладачів вищих навчальних закладів, а також з інтернаціоналізацією ринку праці тощо. Держава відчуває нагальну потребу в освічених спеціалістах з високим рівнем культури, мобільності, адаптивності до соціально-економічних змін та спроможних використовувати у своїй діяльності інноваційні технології, тому державне управління освітнім процесом є усвідомленою діяльністю, що характеризується формами,

методами, принципами, завжди зумовлюється потребами суспільного розвитку, що виявляється в інтересах певних соціальних верств і груп.

Здійснення державного управління у сфері освіти означає втілення в життя певної державної політики, яка формується в сучасних умовах, а саме: забезпечення громадянам рівного доступу до освіти; гарантування державою та постійне поліпшення якості освіти; запровадження державних освітніх стандартів як однієї з форм гарантування якості освіти державою, створення нової моделі економічної діяльності ВНЗ, приведення системи вищої освіти у відповідність до вимог Болонської декларації, розширення автономії ВНЗ. Характерною тенденцією розвитку освіти в країні у наш час є підвищений інтерес уряду до проблем якості та результативності (ефективності) освіти. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що освіта “є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені”, у зв’язку з цим вища освіта стає стратегічною сферою, яка забезпечує національну безпеку.

У Законі України “Про освіту” визначено, що “метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...” [4].

Ефективне державне управління якістю освітнього процесу у ВНЗ передбачає створення відповідної системи якості, складовою якої є система моніторингу ВНЗ та ефективності управлінських рішень. Широке застосування інституту моніторингу, розробленість методологічних основ, створення різноманітних спеціальних засобів для проведення вимірювань тощо дає підстави стверджувати, що ця категорія вивчена достатньо, але стосовно моніторингу якості освіти використовується порівняно недавно. Методологічні засади моніторингу освіти та різних аспектів побудови та організації діяльності моніторингових служб досліджувало багато як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Моніторинг покликаний забезпечувати інформаційне обслуговування органів державного управління освітою. Серед багатьох заходів, спрямованих на модернізацію системи державного управління освітою, передбачено “створення ефективної системи моніторингу ефективності управлінських рішень, їх впливу на якість освітніх послуг” [10]. Проте на сьогодні відсутня чітко науково обґрунтована та документально затверджена національна система показників і критеріїв, за якими оцінюватиметься ефективність діяльності окремого навчального закладу та системи державного управління якістю освітнього процесу ВНЗ.

Для освітнього середовища України моніторинг є новим явищем, яке потребує подальшого всебічного освоєння: ґрунтовного вивчення на теоретичному рівні, розробки та практичного відпрацювання моніторингового механізму та всіх процедур на різних рівнях функціонування системи освіти, законодавчої та нормативно-інструктивної підтримки в юридичній сфері; запровадження у практику роботи науково-дослідних освітніх установ механізму державно-громадського управління. У зв’язку з цим моніторинг якості освітнього процесу потребує подальшого розвитку державної політики в галузі освіти, визначення зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на соціальні процеси та рівень економічного розвитку держави, оцінку впливу цих факторів на систему вищої освіти.

До завдань, які стоять перед державою у сфері регулювання вищої школи, належать: оптимізація мережі ВНЗ і впорядкування їх відокремлених структур-

них підрозділів; підвищення якості освітніх послуг; створення максимально професійної та незалежної системи ліцензування й акредитації, яка б діяла в інтересах споживачів освітніх послуг; всебічна підтримка наукової діяльності; розподіл фінансових ресурсів (урізноманітнення джерел фінансування) [2, с. 6].

Управління якістю освітнього процесу у ВНЗ пов'язане з реалізацією моделі, заснованої на вимогах міжнародних стандартів якості ISO 9000:2000, які базуються на провідних принципах менеджменту якості та передбачають встановлення всіх зацікавлених сторін, визначення вимог щодо якості продукції, створення системи безперервного вдосконалення діяльності. Тобто якість освітніх послуг можна розглядати як інтегральну характеристику діяльності вищого навчального закладу. Визначаючи якість освіти, вищі навчальні заклади виходять із власної самооцінки своєї діяльності. Як виробник освітніх послуг заклад вищої освіти основну мету своєї діяльності вбачає в забезпеченні якості освітнього процесу. Замовниками освітніх послуг виступають: держава, суспільство та виробництво, для яких здійснюється освітня та професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, і студент, який здобуває освіту у ВНЗ.

Державне управління якістю освітнього процесу треба розглядати як систему показників (факторів), від яких залежить ефективність і дієвість існуючих державних програм управління освітою; якість забезпечення освітнього процесу та освітнього середовища (освітніх послуг, ресурсів: кадрового потенціалу, матеріально-технічної та науково-методичної бази тощо); якість вищої освіти як системи окремих закладів, підрозділів; якість випускника як кінцевого продукту.

Система державного управління якістю освітнього процесу повинна будуватись за ієрархічним принципом, за яким спочатку встановлюються функції системи, далі визначаються напрями проведення державної політики, що спрямовуються на реалізацію цих функцій, потім здійснюється підбір інструментів втілення в життя цієї політики, і нарешті, розробляються заходи регулювання конкретних процесів [1, с. 5].

Сукупність засобів, методів і прийомів систематичного, послідовного і науково обґрунтованого державного регуляторного впливу на систему вищої освіти становить методику державного регулювання. Об'єктами державного регулювання у сфері вищої освіти виступають соціально-економічні процеси навчання та виховання молоді, правила здійснення освітньої діяльності, умови прийняття рішень суб'єктами ринку освітніх послуг. Суб'єктами державного регулювання вищої освіти є Верховна Рада України, яка визначає державну політику в галузі вищої освіти, Президент України, Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України й інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні ВНЗ, а також ДАК, органи місцевого і громадського самоврядування. У ст. 3 Закону України "Про вищу освіту" викладено принципи, на яких ґрунтується державна політика в галузі вищої освіти, а також шляхи її реалізації.

Ефективність державної політики у сфері управління якістю освітнього процесу залежить від таких факторів: наявності державного замовлення; встановлення стандартів якості освіти; регламентації поведінки суб'єктів ринку освітніх послуг через створення певних умов, які змушують їх діяти у потрібному державі напрямі; встановлення обов'язкових для виконання норм (правил) суб'єктів ринку освітніх послуг; створення економічного середовища, яке зумовлює поведінку суб'єктів ринку освітніх послуг, враховуючи державні пріоритети.

Вища освіта є тією соціальною сферою, від якості й результативної діяльності якої значною мірою залежить у подальшому розвиток суспільства, якість самого державного управління як діяльності органів виконавчої влади, оскільки саме система вищої освіти готує професійні кадри, які формують політику держави та здійснюють її реалізацію у відповідних структурах. Загальною метою державного управління якістю освітнього процесу є реалізація державної освітньої політики на практиці. Для цього створюється відповідний механізм державного управління, структура й функціонування якого спрямовані на розв'язання загальних та окремих завдань з оцінювання досягнутої мети, з'ясування причин відхилення, наступного планування дій щодо усунення недоліків і забезпечення розвитку галузі.

Висновки. Державне управління якістю освітнього процесу буде ефективним, якщо відповідатиме таким параметрами, як: відповідність об'єктивним суспільним потребам та очікуванням; реалістичність (співвідношення цілей і ресурсного потенціалу їх реалізації); системність. Отже, державне управління якістю освітнього процесу базується на таких основних принципах: забезпечення доступності вищої освіти, її регіоналізація; демократизація освітнього простору; багатокладність і варіативність освіти; справедливість розподілу освітніх можливостей у суспільстві; підвищення конкурентоспроможності закладів освіти, підвищення якості освіти до рівня міжнародних стандартів.

Список використаної літератури

1. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук : спец. 08.02.03. "Організація управління, планування і регулювання економікою" / Л.І. Антошкіна. – К., 2006. – 28 с.
2. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / Іван Вакарчук // Вища школа. – 2008. – № 3. – С. 3–18.
3. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство / Д. Дзвінчук. – К. : Нічлава, 2003. – 136 с.
4. Закон України "Про освіту" від 23 травня 1991 р. № 1060-XII // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 11–38.
5. Лукіна Т.О. Роль державного управління освітою у подоланні кризи в освітній галузі / Т.О. Лукіна // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / [за заг. ред. А.О. Чемериса] ; Львів. філ. НАДУ при Президентові України. – Л., 2003. – Вип. 4. – С. 70–76.
6. Лукіна Т.О. Інформаційне забезпечення системи державного управління освітою України / Т.О. Лукіна // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 393–399.
7. Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) : монографія / С.В. Майборода. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 305 с.
8. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 159 с.
9. Огаренко В.М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія / В.М. Огаренко. – К. : НАДУ, 2005. – 326 с.
10. Указ Президента України "Про Національну доктрину розвитку освіти" від 17 квітня 2002 р. № 347 // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4–6.
11. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
12. Чандра М.Ю. Системный мониторинг как средство управления качеством образовательного процесса : дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Маргарита Юрьевна Чандра. – Волгоград, 2008. – 203 с.

13. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом / Є.М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

13. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект) / В.В. Цветков ; [ред.: Ю.С. Шемшученко, В.Б. Авер'янов]. – Х. : Право, 1996. – 163 с.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012.

Птахина О. Государственное управление качеством образовательного процесса в вузе

В статье рассматриваются основные направления государственного управления качеством образовательного процесса в вузе, а также определены факторы, которые влияют на эффективность государственной политики в этой сфере и повышение качества образовательных услуг в Украине, непосредственно обеспечивают конкурентоспособность системы высшего образования.

Ключевые слова: *государственное управление, качество образовательного процесса, мониторинг, управленческие решения.*

Ptakhina O. Public administration by quality of educational process in the higher education

In article the main directions of public administration by quality of educational process in the higher education and as factors which influence efficiency of a state policy in this sphere and improvement of quality of educational services in Ukraine which directly provide competitiveness of system of the higher education are certain are considered.

Key words: *public administration, quality educational to process, monitoring, administrative decisions.*